

УДК 82(100)(075.3)
К88

Серія «Усі уроки»
Започаткована 2010 року

Куцінко О. Г.

К88 Усі уроки зарубіжної літератури. 10 клас. Профільний рівень + рівень стандарту. II семестр : [Текст] / О. Г. Куцінко. — Х. : Вид. група «Основа», 2018. — 255, [1] с. : схеми, табл., іл. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-3404-5.

Посібник складено за новою програмою Міністерства освіти, чинною з 2018/19 навчального року. Календарно-тематичне планування та плани-конспекти уроків (II семестр) розроблено з урахуванням предметних і ключових компетентностей, вікових особливостей підлітків та новітніх педагогічних методик. Наведені матеріали допоможуть учителям на найвищому рівні провести урок зарубіжної літератури як за профільним рівнем, так і за рівнем стандарту.

Для вчителів зарубіжної літератури ЗЗСО та студентів відповідного фаху педагогічних вишів.

УДК 82(100)(075.3)

ISBN 978-617-00-3404-5

© Куцінко О. Г., 2018
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2018
© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	9
ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ	16
Роман XIX ст. (продовження)	16
Франція (продовження)	16
Урок № 49. Місце Гюстава Флобера в історії європейської літератури. Роман Г. Флобера «Пані Боварі»	16
Урок № 50. Конфлікт романтичних ілюзій та дійсності в романі Г. Флобера «Пані Боварі». Сюжет і композиція роману	23
Урок № 51. Зображення суспільства в романі Г. Флобера «Пані Боварі». Образи обивателів	26
Урок № 52. Еволюція Емми Боварі. Психологічні деталі. Об'єктивний стиль Г. Флобера	32
Урок № 53. Прихована позиція автора в романі Г. Флобера «Пані Боварі». Боваризм як суспільно-психологічне явище. Значення творчості Г. Флобера для розвитку реалістичної літератури	36
Росія	44
Урок № 54. Національна своєрідність російського роману XIX ст. Значення Федора Михайловича Достоєвського для розвитку соціально-філософського та психологічного роману. Наслідування митцем традицій М. В. Гоголя	44
Урок № 55. Роман «Злочин і кара» Ф. М. Достоєвського як утілення нового, поліфонічного типу художнього мислення. Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї твору. Сюжет роману, зумовлений рухом свідомості головного героя	49
Урок № 56. «Злочин і кара» Ф. М. Достоєвського. Образ Родіона Раскольникова. «Теорія» Раскольникова: її сутність і проблематика	54
Урок № 57. Система персонажів, Петербург у романі Ф. М. Достоєвського «Злочин і кара», їхнє значення в житті Раскольникова	60

Урок № 58. Біблійні мотиви в романі Ф. М. Достоєвського «Злочин і кара». Символізм та поліфонізм твору. Особливості індивідуального стилю письменника	66
Англія	71
Урок № 59. Ідейно-естетичні погляди та творчий шлях Оскара Уайльда	71
Урок № 60. Оскар Уайльд «Портрет Доріана Грея»: історія написання та стисла характеристика. Філософсько-естетичні й моральні проблеми у творі	75
Урок № 61. Абсолютизація творчості та творчої особистості в романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Естетична програма автора. Система образів роману	79
Урок № 62. Еволюція Доріана Грея	85
Урок № 63. Роль фангастики й символіка у романі «Портрет Доріана Грея». Традиції та новаторство О. Уайльда в жанрі роману. Переклади О. Уайльда українською. Місце роману у світовій літературі	90
Урок № 64. <i>РМ (усно)</i> . Еволюція головних героїв романів Стендаля, Г. Флобера, Ф. М. Достоєвського й О. Уайльда	96
Урок № 65. <i>Контрольна робота</i> . Написання твору-роздуму за темою «Роман ХІХ ст.»	101
Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці	102
Урок № 66. Література на межі ХІХ–ХХ ст. (огляд). Модернізм як літературно-мистецький напрям порубіжжя ХІХ–ХХ ст.	102
Урок № 67. <i>РМ (письмово)</i> . Художні відкриття модернізму та його представники. Течії раннього модернізму: символізм, імпресіонізм, неоромантизм	107
Франція	110
Урок № 68. Шарль Бодлер — пізній романтик і зачинатель модернізму	110
Урок № 69. Збірка Ш. Бодлера «Квіти зла» (загальна характеристика). Образи, символи, особливості поетичної мови у віршах Ш. Бодлера	115
Урок № 70. Теоретичні засади й художні відкриття поезії французького символізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці. Естетичні погляди Поля Верлена у вірші «Поетичне мистецтво»	122

Урок № 71. <i>РМ (усно)</i> . Зображення пейзажів природи й душі в «Осінній пісні» П. Верлена (розмаїття українських перекладів)	127
Урок № 72. Сугестивність, музикальність, живописність лірики П. Верлена	132
Урок № 73. Своєрідність творчого розвитку Артюра Рембо. Художнє новаторство поета	137
Урок № 74. Поєднання рис імпресіонізму й символізму в сонеті А. Рембо «Голосівки». Образ ліричного героя у вірші «Моя циганерія»	142
Урок № 75. <i>ПЧ</i> . Використання символів як провідного засобу поетичного самовираження у творчості Стефана Малларме	147
Урок № 76. <i>Контрольна робота</i> за темою «Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці»	151
Драматургія кінця XIX — початку XX ст.	155
Урок № 77. Драматургія помежів'я XIX–XX ст. (загальний огляд). Сутність кардинальних змін у драматургії, ідейних та естетичних шукань представників «нової драми»	155
Урок № 78. Моріс Метерлінк як теоретик і практик «нової драми». Концепція символістського театру. Драма-феєрія «Синій птах» — лірична оповідь про пошуки щастя	160
Урок № 79. Ідея одухотворення життя й відновлення втрачених зв'язків у драмі-феєрії М. Метерлінка «Синій птах». Особливості розвитку сюжету й композиція твору	164
Урок № 80. М. Метерлінк «Синій птах». Символіка образів. Трагування фіналу. Особливості ремарок. Ознаки казки в драмі	169
Урок № 81. Компаративний аналіз феєрій «Синій птах» М. Метерлінка та «Лісова пісня» Лесі Українки	174
Урок № 82. <i>ПЧ</i> . Драматургія Антона Павловича Чехова: «Чайка», «Три сестри», «Вишневий сад»	180
Урок № 83. <i>Контрольна робота</i> за темою «Драматургія кінця XIX — початку XX ст.»	185

Сучасна література в юнацькому читанні	188
Франція	188
Урок № 84. Ромен Гарі — французький письменник єврейського походження, двічі лауреат Гонкурівської премії. Зображення Другої світової війни у творчості митця. «Повітряні змії» (<i>загальний огляд</i>)	188
Урок № 85. Ідеї миру, людяності, порятунку духовних цінностей у романі Ромена Гарі «Повітряні змії»	191
Бразилія	196
Урок № 86. Паоло Коельйо — відомий сучасний бразильський письменник. Значення творчості П. Коельйо для сучасності. Пошуки сенсу буття в романі «Алхімік»	196
Урок № 87. Система образів роману П. Коельйо «Алхімік» (Сантьяго, Фатіма, Мельхіседек, Алхімік). Поняття <i>своя доля, призначення, мрія душі, сенс існування</i> . Мотиви й образи світової культури у творі. Ознаки роману-притчі	200
Швеція	206
Урок № 88. Тумас Йоста Транстремер — лауреат Нобелівської премії, поет, перекладач, прозаїк. Розмаїття тем і жанрів його лірики. Актуальні проблеми сьогодення й образ сучасної людини в поезії митця	206
Китай	212
Урок № 89. Мо Янь — сучасний китайський письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури. «Геній» (<i>загальний огляд</i>)	212
Урок № 90. «Геній» Мо Яня — історія талановитого юнака, який наполегливо шукає спосіб убезпечити людей від руйнівних землетрусів. Гуманістична сутність образу й духовна стійкість героя твору на шляху до мети. Зміни у сприйманні Цзян Дачжі однокласниками, вплив героя на пробудження їхньої свідомості. Міфологічні алюзії у творі	215
Велика Британія	218
Урок № 91. Сью Таунсенд — відома британська письменниця. Образ молодої людини, її становлення, стосунки зі світом та психологічні проблеми в циклі творів про Адріана Моула	218

Урок № 92.	Адріан Моул — персонаж і символ. Еволюція, формування характеру й цінностей головного героя «Таємного щоденника Адріана Моула» С. Таунсенд. Авторська іронія. Жанр щоденника	222
Урок № 93.	Ніл Річард МакКіннон Гейман — англійський письменник-фантаст, автор романів, графічних новел і коміксів. Лекція Н. Геймана «Чому наше майбутнє залежить від читання»	225
Урок № 94.	Загальний огляд та проблематика повісті Н. Геймана «Кораліна» (моральний вибір людини, взаємини батьків і дітей та ін.)	227
Урок № 95.	Допитливість, сміливість, сила духу героїні повісті Н. Геймана «Кораліна». Особливості стилю автора (чарівні елементи, дзеркальність образів, динамізм оповіді, іронія та ін.). Символіка твору	229
Польща		232
Урок № 96.	Йоанна Ягелло — польська письменниця, авторка творів для дітей та молоді. «Кава з кардамоном»: синтез підліткової повісті (стосунки в родині, перше кохання) та детективу (розгадування сімейної таємниці)	232
Урок № 97.	Проблема батьків і дітей у романі Й. Ягелло «Кава з кардамоном». Образ головної героїні. Мова твору	234
Урок № 98.	Стиль творчості Й. Ягелло. Причиново-наслідкові зв'язки між подіями твору «Кава з кардамоном», етапами еволюції Лінки та змінами ставлення до неї інших персонажів. Символізм назви твору	236
Урок № 99.	<i>ПЧ</i> . Джером Девід Селінджер «Ловець у житті»	239
Урок № 100.	<i>Контрольна робота</i> за темою «Сучасна література в юнацькому читанні»	243
Підбиття підсумків		247
Урок № 101.	Узагальнення й систематизація навчального матеріалу за рік	247
Урок № 102.	Узагальнення й систематизація навчального матеріалу за рік (<i>продовження</i>)	251
ЛІТЕРАТУРА		254

ПЕРЕДМОВА

Літературна освіта є важливою складовою всебічно розвиненої особистості, оскільки впливає на формування культурних та життєвих цінностей людини, уміння усвідомлювати, критично осмислювати, оцінювати, порівнювати різні прояви буття. Навчання зарубіжної літератури в школі спрямоване на досягнення мети загальної середньої освіти, що полягає в розвитку соціалізації учнів, формуванні їхньої національної свідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення й поведінки, творчих здібностей, навичок дослідницької діяльності та життєзабезпечення.

Однак завданням школи є не стільки збагачувати учнів певними знаннями (інформацією), скільки навчити, як і де самостійно знайти потрібну інформацію, як застосувати здобуті знання. Отже, мета вчителя-філолога — виховання творчого читача із критичним мисленням, гуманістичним світоглядом, загальною культурою, естетичним смаком завдяки збагаченню духовно-емоційного світу кожного учня, формуванню моральних цінностей та орієнтирів, розвитку творчого мислення, уяви, читацької компетентності, мовлення. Саме тому сьогодні важливим є формування ключових і предметних компетентностей школярів.

Посібник серії «Усі уроки» створено відповідно до оновленої Міністерством освіти і науки України програми із зарубіжної літератури для 10–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання профільного рівня, чинної від 2018/19 навчального року. Наведені тут календарно-тематичне планування та розширені плани-конспекти уроків для викладання зарубіжної літератури за профільним рівнем у II семестрі 10-го класу також стануть у пригоді вчителям, які працюють у 10-х класах за рівнем стандарту.

Розділ «Сучасна література в юнацькому читанні» містить плани-конспекти уроків за всіма запропонованими програмою творами, що дасть змогу вчителеві обрати матеріал для викладання.

Це видання допоможе не лише словесникам-початківцям, а й досвідченим педагогам (творчий учитель може доповнити запропоновані тут форми й методи роботи власними напрацюваннями, зважаючи на рівень навчальних досягнень учнів конкретного класу) збагатити свій досвід раціональними способами викладу навчального матеріалу, різноманітними прийомами активізації образного, логічного, асоціативного мислення, що розвивають спостережливість, пам'ять, зв'язне мовлення, культуру спілкування й естетичний смак, дають змогу якнайповніше розкрити виховний потенціал художньої літератури.

ПЛАНІ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ

РОМАН ХІХ СТ. (ПРОДОВЖЕННЯ)

Франція (продовження)

УРОК № 49

МІСЦЕ ҐЮСТАВА ФЛОБЕРА В ІСТОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. РОМАН Ґ. ФЛОБЕРА «ПАНІ БОВАРІ»

Мета — формувати компетентності: *предметні* (знання особливостей перебігу літературного процесу ХІХ ст., життя та творчості Ґ. Флобера, історії написання роману «Пані Боварі»; розуміння значення творчості Ґ. Флобера для розвитку романістики; аналітичне мислення; культуру мовлення; естетичний смак); *ключові* (уміння *вчитися*: навички самостійної роботи; прагнення нових знань; *комунікативну*: навички спілкування в колективі; толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; *інформаційну*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурну*: прагнення збагатити свій світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на їхній основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: всесвітня історія, українська література, українська художня культура (мистецтво).

Основні терміни й поняття: романтизм, реалізм, роман.

Обладнання: портрет Ґ. Флобера, тексти роману «Пані Боварі», ілюстрації до нього.¹

¹ Тут і далі: підручники та словники (літературознавчих термінів, тлумачні, етимологічні та ін.) є невід'ємною складовою уроку літератури; доречним також є демонстрування мультимедійної презентації (за наявності медіазасобів); проте ми не зазначатимемо їх щоразу в обладнанні уроку.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Евристична бесіда

- ▼ Що таке *реалізм*?
- ▼ Назвіть особливості реалізму.
- ▼ Якими характеристиками наділені зазвичай герої реалістичних творів?
- ▼ Назвіть відомих вам письменників-реалістів.
- ▼ Чи належить творчість Стендаля до реалістичної літератури?
- ▼ Що ви знаєте про роман як жанр літератури?

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель. Друга половина XIX ст. у французькій літературі позначена розвитком реалізму, для якого характерний інтерес до людини, сформованої суспільними умовами. Письменників цікавило, у який спосіб оточення, суспільство впливають на людину, формуючи її погляди та переконання. Не стояв осторонь цього процесу й Гюстав Флобер — французький письменник, один із творців сучасного роману, автор відомих романів «Пані Боварі» й «Саламбо». Флобер значною мірою сприяв розвитку французької літератури, уплинувши на становлення таких талановитих авторів, як Гі де Мопассан.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Гюстав Флобер — видатний французький письменник, майстер тонкого психологічного аналізу. Його творчість — це своєрідний місток, який поєднав бальзаківсько-стендалівський етап розвитку реалізму I половини XIX ст. із періодом натуралізму, представленим у II половині цього століття школою Еміля Золя. У дитинстві Гюстав дивувався оточуючих раннім духовним розвитком і зрілістю міркувань про світ. У 12 років він так висловив своє обурення руанськими буржуа, що готувалися до зустрічі короля у своєму місті: *«Які ж дурні люди, яка обмежена юрба! Метушитися навколо короля, витратити триста тисяч франків на урочини, запрошувати з Парижа 25 тисяч музикантів, клопотатися! Заради кого? Заради якогось короля?.. Ах!!! Які ж люди*

дурні!». Життя та творчість письменника були протестом проти світу буржуа, які, за його влучним визначенням, жили, *«затиснувши серце між власною крамничкою і власним травленням»*.

2. Повідомлення учнів¹ (за випереджальним домашнім завданням)

(Виступ учня (учениці) за потреби доповнює вчитель.)

— Народився Гюстав Флобер 12 грудня 1821 р. у Руані, у родині хірурга, головного лікаря міської лікарні. У цьому місті минули дитинство та юність майбутнього письменника, що припали на розквіт романтизму.

Одинадцятирічним Гюстав уже намагався писати (вірш «Мати» й чимало п'єс), редагував журнал Королівського колежу, де навчався. У 14 років захопився В. Шекспіром і написав «Портрет лорда Байрона». Пізніше звертався до всіх жанрів, типових для романтизму. У 15–17-річному віці він став автором нарисів «Чума у Флоренсії», «Танок мерців». У 18 років склав велику байронічну драматичну містерію «Смар», до якої ввів образи Диявола та Смерті.

Флобер навчався в руанському ліцеї, який закінчив 1840 р., успішно склавши іспити на бакалавра. Вирушив до Парижа, де вступив на юридичний факультет Сорбонни, але незабаром сильно занедужав (на хворобу нервової системи, що нагадує епілепсію та вимагає зменшення рухової активності), через що полишив навчання. Після смерті батька 1846 р. Гюстав був змушений піклуватися про матір, тому повернувся до невеликого маєтку поблизу Руана — до Круассе. Тут він залишався до кінця своїх днів, вирушаючи лише до Парижа, щоб зустрічатися з приятелями Теофілем Готьє, Гі де Мопассаном, Емілем Золя, Іваном Тургенєвим та ін. Флобер вів усамітнений спосіб життя, виїжджаючи з Круассе надовго лише двічі, в обох мандрівках його супроводжував кращий друг Максим Дюка́.

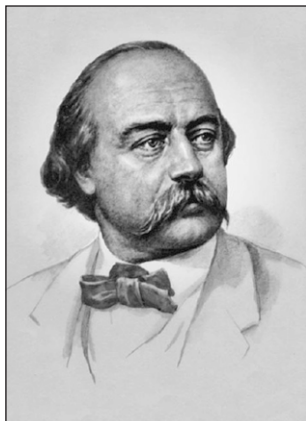
Нетривалі подорожі (до Корсики, Іспанії, Греції, Єгипту, Малої Азії) збагачували митця враженнями для написання творів: працюючи над романом «Саламбо», Флобер відвідав міста давнього Карфагена, Алжир та Туніс.

1846 року Флобер у Парижі познайомився з поетесою Луїзою Колле, старшою за нього на 13 років. Луїза стала для митця єдиним справжнім коханням. За поетесою Колле упали Альфред де Мюссе, Олександр Дюма-батько, Альфред де Віні, проте саме Флобера вона обрала поміж усіх знаменитих залицяльників: він допомагав коханій порадами, редагував її вірші та п'єси.

¹ Тут і далі: за можливості — мультимедійна презентація.

1856 року вийшов друком твір, що став шедевром світової літератури й новим етапом у розвитку роману, — «Пані Боварі. Провінційні звичаї». Роман було опубліковано на сторінках журналу *La Revue de Paris* («Паризький огляд») із редакторськими купюрами, проте навіть це не врятувало автора від обвинувачення в аморальності та притягнення до суду. Після виправдувального вироку роман вийшов друком без купюр окремим виданням (1857).

Останні 10 років життя Флобера виявилися нещасливими: хвороба позбавляла його сил та оптимізму, маєток окупувала під час франко-пруської війни ворожа армія, померли його мати й добрий друг Буйє, перервалася дружба з Максимом Дюка. До того ж митець зазнав матеріальної скрути, тому що левову частку майна пожертвував менш забезпеченим родичам, а видання книг не приносило значних прибутків: критики не шанували його творів. Однак цілком самотнім Флобер не був: він дружив із Жорж Санд, опікувався Гі де Мопассаном як наставник, натомість ним опікувалася племінниця. Зрештою організм письменника виснажився: Гюстав Флобер помер 8 травня 1880 р. від інсульту, сидячи в своєму кабінеті над рукописом чергового роману.

Гюстав Флобер

3. Теорія літератури (запис до зошитів)

Естетичні погляди та здобутки Гюстава Флобера

- Винайшов нові прийоми зображення дійсності й моральної сутності тогочасного суспільства.
- У творчості керувався засадами реалізму, хоча й не вважав себе письменником-реалістом.
- Поєднав трагічний і комічний плани, із глибоким психологізмом створив переконливу картину бездуховності суспільства, панування суцільних вульгарності й повсякденності.
- Дійшов висновку, що в житті немає й не може бути нічого прекрасного: здолати сірість неможливо ані за допомогою мрій, ані за допомогою кохання.
- Цінував форму (безособистісний принцип творення).
- Викривав вульгарне й пересічне у буржуазному суспільстві.

- Уважав, що у його світі щасливий той, хто не має ані моральних принципів, ані високих поривань.
- Часто не зображував на сторінках своїх романів жодного позитивного героя («Пані Боварі»), отже, не нав'язував читачеві можливого шляху розв'язання конфлікту.
- Створив так звану об'єктивну манеру оповіді в реалістичній літературі.
- Не поділяв об'єкти художнього зображення на «вищі» й «нижчі», уважаючи, що найвulgарніший матеріал під пером талановитого митця випромінює красу, адже естетичний ідеал у мистецтві не має нічого спільного з етичним ідеалом.

Новаторство Гюстава Флобера

- Утілює у романах принцип безособовості літератури, тобто відсутності автора у творі (прямого авторського мовлення, безпосереднього розкриття авторської позиції).
- Уважав, що автор не має оцінювати події та поділяти героїв на «позитивних» і «негативних».

4. Розповідь учителя (запис до зошитів)

— Працюючи над романом «Пані Боварі», Флобер розробив об'єктивний стиль, який французькі письменники II половини XIX ст. сприйняли з деякими видозмінами. *Об'єктивний стиль* — це зображення персонажів, за якого автор безпосередньо не висловлює свого ставлення до них, а намагається розкрити логіку їхніх характеристик; не оцінює переживань героїв, мотивів їхніх учинків, а дає змогу читачеві відчутти душевний стан героя та його переживання, змальовуючи дійсність.

Критики одностайно визнали роман Флобера «Пані Боварі» шедевром, одним із найвищих досягнень реалізму в літературі. Персонажі й середовище у творі прозаїчніші, ніж у Стендаля й Бальзака. Твір цілком виправдав свій підзаголовок — «Провінційні звичаї».

Сюжет роману запозичено з життя: Флобер змалював драму в родині лікаря Деламара з околиць Руана, який після смерті першої дружини запропонував руку й серце чарівній дочці сусідського селянина. Красуна виявилася дівчиною амбітною, з неабиякими запитами. Чоловік їй незабаром набрид, і вона завела коханців. Витративши значну суму грошей на вбрання та прикраси, вона багато заборгувала, через що позбавила себе життя, випивши отруту. Пізніше вкоротив собі віку й чоловік. Митець майже не змінив реальної історії, створюючи роман «Пані Боварі».

Давався роман авторові тяжко: Гюстав Флобер писав його впродовж 5 років, зрештою між 1 жовтня та 15 грудня 1856 р. твір вийшов друком. Працюючи над книгою, письменник відмовився від усіх принад життя, зачинився у своєму маєтку, день і ніч ламав пера та шматував папір, переписуючи майбутній роман. Прозаїк сумлінно змальовував розвиток почуттів Емми й решти персонажів, уплив на них оточення й середовища. Ретельно розробляв романіст місце дії: ми неначе на власні очі бачимо сільські краєвиди й вулиці Руана, інтер'єри аптеки, осель місцевих мешканців. Флобер навіть вивчав медичні праці з описами отруєння, перед тим як створити відповідну сцену у творі. Коли більшу частину роману було написано, автор улаштував читання твору перед друзями-літераторами, які одноставно порадили припинити роботу над книгою. *«Сюжет тебе згубить»*, — заявили вони, маючи для цього серйозні підстави. Проте Флобер уважав, що немає сюжетів гарних і поганих, цікавих і нецікавих: усе залежить від їхнього розроблення, від глибини проникнення в зображуване, від майстерності художнього втілення.

У романі *«Пані Боварі»* Гюстав Флобер із надзвичайною силою та драматизмом розкриває конфлікт між мрією й реальністю, з якими зрештою доводиться зіткнутися всім. Як уже згадано, 1856 р. роман вийшов друком у журналі *«Паризький огляд»*, а за рік — окремою книжкою. Автора, редактора часопису та видавця звинуватили в порушенні релігійної моралі й добрих звичаїв та притягли до суду. Із 29 січня до 7 лютого 1857 р. тривав судовий процес. Стараннями адвоката Жуля Сенара, якому Флобер присвятив цей роман, звинувачення було спростовано. Згодом письменник згадував: *«Процес цей створив мені неабияку рекламу»*.

За жанровими ознаками твір *«Пані Боварі»* наближений до *соціально-психологічного роману*. Перед читачем постає світ обивателів, людей обмежених, самовдоволених, вульгарних. Автор змалював повний набір типів, характерних для тієї доби й місця: лікаря, аптекаря, крамаря, нотаріуса, власницю сільського готелю, священника, фермера та ін. Їхнє життя сповнене дріб'язкових справ, інтересів й турбот, позбавлене будь-яких проявів духовності. Це середовище автор представив нечисленними, але майстерно дібраними посталями, які разом утілюють завершену побутову картину провінції.

Дія роману *«Пані Боварі»* відбувається у вигаданих типових містечках, з яких детально описано тільки одне — Йонвіль.

Твір «Пані Боварі» посідає 46-ту позицію у Рейтингу 100 найкращих книг усіх часів за версією журналу *Newsweek*.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

1. Узагальнення вчителя

— Українською роман Г. Флобера «Пані Боварі» вперше переклав Микола Олексійович Лукаш 1955 р. У його перекладі твір мав різні назви й підзаголовки: «Мадам Боварі» (1955), «Мадам Боварі. Побут провінції» (1961), «Пані Боварі» (1987, у складі 2-томного видання творів Флобера). 2002-го та 2005 рр. роман «Пані Боварі» вийшов друком в одній книжці із «Простою душею» Г. Флобера із зазначенням: «*Переклад з французької Миколи Лукаша та Михайла Гайдая*» (не плутайте перекладача Михайла Михайловича Гайдая з композитором Михайлом Петровичем Гайдаєм).

2007 року *The Top Ten* (визначник 10 найкращих представників у певній категорії) оприлюднив результати опитування щодо довершеності літературних творів, за яким твір «Пані Боварі» було визнано другим із-поміж творів сучасності (після роману Льва Миколайовича Толстого «Анна Кареніна»).

2. Інтерактивний прийом «Гронування» (*запис до зошитів*)

- ▼ За принципом гронування складіть схему до постаті Гюстава Флобера.

3. Складання опорного конспекту (*запис до зошитів*)

- ▼ Складіть опорний конспект уроку за здобутою інформацією.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

1. Інтерактивний прийом «Незавершене речення»

- ▼ Завершіть речення: «Сьогодні мене вразило...».

2. Усне словесне малювання

- ▼ Яким ви уявляєте письменника?

3. Інтерактивний прийом «Запитання авторові»

- ▼ Про що б ви запитали Гюстава Флобера, якби мали нагоду поговорити з ним? Чому у вас виникли такі запитання?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: опрацювати матеріал уроку за підручником та опорним конспектом, прочитати роман Г. Флобера «Пані Боварі». **Для охочих:** переглянути екранізацію «Пані Боварі» (2014; Німеччина, Бельгія, США; реж. С. Бартез).

УРОК № 50

**КОНФЛІКТ РОМАНТИЧНИХ ІЛЮЗІЙ ТА ДІЙСНОСТІ В РОМАНІ
Г. ФЛОБЕРА «ПАНІ БОВАРИ». СЮЖЕТ І КОМПОЗИЦІЯ РОМАНУ**

Мета — формувати компетентності: *предметні* (знання особливостей перебігу літературного процесу XIX ст., життя та творчості Г. Флобера; розуміння значення творчості Г. Флобера для розвитку романтики; аналітико-дослідницькі навички; аналітичне мислення; культура мовлення; естетичний смак); *ключові* (уміння *вчитися*: навички самостійної роботи; пізнавальну активність; *комунікативну*: навички спілкування в колективі; толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; *інформаційну*: уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; *загальнокультурну*: читацькі інтереси; гуманістичний світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на їхній основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: всесвітня історія.

Основні терміни й поняття: тема, ідея, композиція, боваризм.

Обладнання: портрет Г. Флобера, тексти роману «Пані Боварі», ілюстрації до нього.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ****Перевірка домашнього завдання**

- ▼ Які факти із життя Гюстава Флобера ви запам'ятали?
- ▼ Розкажіть історію написання роману «Пані Боварі».
- ▼ За чий образ, згідно із твердженнями літературознавців, змальовано зовнішність та звички Емми Боварі? (*Луїзи Колле.*)

**III. ОГолошення теми й мети уроку.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Учитель. Обмірковуючи значення змісту й форми твору, Флобер віддавав перевагу формі: *«Немає ані поганих, ані хороших сюжетів. Якість твору залежить не від сюжету, а від його відтворення»*. Письменник порушив канонічні правила побудови сюжету: експозиція роману майже вдвічі більша за основну дію, дія роману не завершується смертю головної героїні; автор жодного разу не намагається додати власний коментар. Однак попри все це роман вражає завершеністю та внутрішнім наповненням.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Теорія літератури (запис до зошитів)

Роман Г. Флобера «Пані Боварі»

Тема: вульгарно-буденне, зашкарубле життя французької провінції.

Ідея: протест проти егоїзму, бездуховності, душевної зачерстві- лості; утвердження моральних і духовних цінностей людини.

Провідна думка: у житті людина має орієнтуватися на обра- ний ідеал, прагнути до чогось світлого й чистого, вірити в реаль- ність свого життя, бачити й цінувати його красу та переваги.

Композиція твору циклічна:

I частина — життя Емми й Шарля до одруження, весілля;

II частина — знайомство з Леоном, стосунки з Родольфом;

III частина — взаємини з Леоном, смерть героїні.

2. Творчо-аналітична робота (у групах)

- ▼ У трьох групах складіть сюжетний ланцюжок роману Г. Фло- бера «Пані Боварі»: 1-ша група — I частини; 2-га — II частини; 3-тя — III частини.

Очікувані відповіді

1-ша група. Дитинство Шарля → студентські роки та перше одруження → Шарль зустрічає Руо і його доньку Емму → помирає перша дружина Шарля → Шарль пропонує Еммі одружитися → → весілля → нова родина в Тості → розповідь про дитинство Емми та її таємні фантазії → Емма втомлюється → запрошення на бал до маркіза д'Андервільє → бал у палаці у Воб'ессарі → Емма женеться за модою → її нудьга засмучує Шарля, вони вирішують переїхати → Емма вагітна.

2-га група. Переїзд до Йонвіля → знайомство з мешканцями містечка → народження Берти → гра в карти: дружба Емми Боварі й Леона Дюпюї міцніє → подорож на фабрику → байки про май- бутнє, де все буде розкішним і багатим → Емма підкоряється жит- тевим обставинам → Емма зустрічається з кюре Бурнізьєном → → Берта поранилася → Леон від'їжджає до Парижа → заможний холостяк Родольф зустрічається з Еммою → ярмарок, Родольф за- лицяється до Емми → за 6 тижнів Родольф повертається та зва- блює Емму, у них починається роман → Віне бачить Емму після одного з її походів до Родольфа → Родольф нервує, адже розуміє, що Емма сприймає їхній роман серйозно → лист від батька зму- шує Емму розкаятися → операція на нозі конюха Іполита, на яку Шарля надихнув Оме → лікар Каніве змушений ампутувати ногу

Іполита через недолугу процедуру, проведену Шарлем Боварі → → Емма повертається до Родольфа → сварки зі свекрухою → у Емми з'являється план щодо її заборгованості крамареві Лере та про взаємини з Родольфом, але Родольф тікає → Емма сильно захворіла → Шарль по вуха в боргах, але навіть не розуміє, куди зникають гроші → Емма повертається до Бога (вирішує віднині бути хорошою дружиною та матір'ю) → аптекар Оме й кюре Бурнізбен сперечаються про літературу й театр → Емма зустрічає Леона на виставі «Лючія ді Ламмермур».

3-тя група. Емма та Леон мають розмову, поїздка до Руанського собору, подорож в екіпажі → Емма йде до Оме, де вона бачить його припаси, зокрема миш'як → помирає старший Боварі, до якого Емма ставилася толерантно → рахунок від Лере, який, попри свої обіцянки, обдурич Емму, використав її, зігравши на її необачності → Емма відвідує Леона → вона домовляється з Шарлем, що відновить уроки гри на піаніно у четвер, а насправді відвідує Леона, з яким у неї роман → Емма вдається до шахрайства з рахунками, вона дуже нервує, оскільки борги збільшуються по спіралі, а вона вже не в змозі їх контролювати → Емма просить грошей у кількох людей, але ніхто не може їй допомогти, навіть Родольф, якому вона практично була ладна продатися → Емма помирає, випивши миш'як → Шарль знаходить листа Емми до Родольфа, помирає.

3. Узагальнення вчителя

— Головна героїня тричі долала шлях від визрівання мрії до її краху: вона створила у своїй уяві ілюзорний світ, шукала його довкола себе — і не знайшла. Гостре розчарування розбило її серце, викликало відразу до життя. Перші два негативні уроки нічого їй не навчили: Еммина душа знову почала жити ілюзіями, приреченими на знищення під тиском вульгарної реальності, що зрештою спричинило її самогубство.

Автор порушив проблему одвічного конфлікту між реальним та уявним і майстерно відобразив внутрішній світ героїні. Гігантська розбіжність між реальністю й ілюзією, життя в самообмані, бажання уявити себе іншою, ніж є насправді, призвели до трагічного фіналу. Описане митцем явище виявилось настільки типовим, що згодом дістало назву *боваризм* (докладніше поговоримо про це на наступних уроках).

Флобер психологічно мотивував кожен учинок персонажів, відмовившись від характерного для раннього реалізму змалювання панівної пристрасті.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

1. Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан «Емма Боварі».

2. Складання опорного конспекту (*запис до зошитів*)

- ▼ Складіть опорний конспект уроку за здобутою інформацією.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Запитання героєві»

- ▼ Про що б ви запитали Емму Боварі, якби мали нагоду поговорити з нею? Чому у вас виникли такі запитання?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Дібрати цитатні й ілюстративні характеристики до образів героїв роману Г. Флобера «Пані Боварі», звернувши особливу увагу на змалювання автором характерів обивателів, що оточували головних героїв.

УРОК № 51

ЗОБРАЖЕННЯ СУСПІЛЬСТВА В РОМАНІ Г. ФЛОБЕРА «ПАНІ БОВАРІ». ОБРАЗИ ОБИВАТЕЛІВ

Мета — формувати компетентності: *предметні* (знання особливостей перебігу літературного процесу XIX ст.; розуміння значення творчості Г. Флобера для розвитку романістики; розуміння філософсько-етичної проблематики й системи образів для розкриття ідейного задуму роману «Пані Боварі»; уміння виокремлювати головне та другорядне в тексті; культуру мовлення; аналітичне мислення; естетичний смак); *ключові* (*уміння вчитися*: навички самостійної роботи; пізнавальну активність; *комунікативну*: навички спілкування в парі, колективі; толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; *інформаційну*: уміння визначати роль деталей в тексті; навички роботи з книгою; *загальнокультурну*: свідоме ставлення до моральності; гуманістичний світогляд; читацькі інтереси).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на їхній основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: всесвітня історія.

Основні терміни й поняття: романізм, реалізм, роман.

Обладнання: портрет Г. Флобера, тексти роману «Пані Боварі», ілюстрації до нього.

Поезія, подібно до сонця, змушує і гнойову купу
виблискувати золотом...

Г. Флобер

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Робота з епіграфом

- ▼ Як ви розумієте епіграф до уроку?

2. Слово вчителя

— Роман «Пані Боварі» став відкриттям у французькому та європейському мистецтві. Це книга про буденне життя, позбавлена карколомного сюжету. Але водночас це опис трагедії, досить звичної для повсякдення. Роман має багатозначний підзаголовок: «Провінційні звичаї». Однак Флобер наголошує, що *«немає провінцій — є Франція»*. Автор змальовує залежність характеру головної героїні, ім'ям якої названо твір, від поглядів і звичаїв середовища, що її оточує, а також середовище, значення якого в романі не є меншим. Те, що це роман саме про суспільство, підтверджує композиція: почавшись з оповіді про Шарля Боварі, він завершується розповіддю про аптекаря Оме. Емма з'являється тільки в другому розділі; після її смерті вміщено ще три глави, у яких письменник зображує лицемірство церковників, порожнечу церковного обряду, самовдоволення й кар'єризм мешканців Йонвіля. Шарль після смерті Емми підноситься над оточенням завдяки вмінню кохати та страждати.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— У романі немає ані буянства колориту історичної епохи, ані звабної розкоші великосвітського життя, ані родинних таємниць, ані жахаючої екзотики столичних нетрів.

Усе відбувається надто просто, без жодних значних подій. Флобер оповідає про нерухоме провінційне існування, про застигле болото непривабливого побуту без показного драматизму, без

ревностів, майже без дії. Однак зображення звичайних обивателів допомагає зрозуміти тло, на якому розгортається життєва драма головної героїні.

2. Аналіз образів героїв літературного твору (робота в малих групах)

- ▼ У 6 групах схарактеризуйте образи обивателів роману Г. Флобера «Пані Боварі», добираючи цитати на підтвердження своєї думки: *1-ша група* — Шарля Боварі, *2-га* — аптекаря Оме, *3-тя* — Леона Дюпюї, *4-та* — Родольфа Буланже де Ла Юшетта, *5-та* — крамаря Лере, *6-та* — кюре Бурнізьєна.

Очікувані відповіді

1-ша група. Шарль Боварі. Шарль Боварі — чоловік Емми, людина дуже проста. За фахом він лікар, але, як і в усьому іншому, не дуже вправний у своїй професії. Насправді він не має достатньої кваліфікації, щоб називатися лікарем. Він лише «офіцер здоров'я». Коли Шарль, умовлений місцевим фармацевтом Оме, оперує ступню конюха Іполита за нібито новітнім методом, це зрештою призводить до ампутації ноги. Шарль палко кохає свою дружину Емму та вважає, що вона бездоганна в усьому, хоча насправді це не так.

Шарль Боварі — завершений образ, утілення обмеженості й міщанської самовдоволеності. Водночас цей примітивний і смішний Шарль здатний на глибоке й сильне почуття: він продовжує кохати дружину навіть після її смерті, а викриття її зрад спричиняє його тихий відчай. Відтепер він викликає не тільки іронічний сміх, а й співчуття, зворушуючи читача.

2-га група. Аптекар Оме. Пан Оме — міський фармацевт. Він матеріаліст і самовдоволена людина із завищеною самооцінкою, яка прагне визнання своїх «талентів», друкуючи пихаті й заяложені коментарі в місцевій газеті.

Він не має лікарської ліцензії, проте намагається довести, що є експертом у галузі медицини, консультуючи клієнтів у своїй аптеці. Щоправда, йому заважає конкурент в особі Шарля Боварі, тому Оме, принаймні зовні, стає «найкращим другом» лікаря, водночас щоразу намагаючись зашкодити його репутації. Для того щоб змусити Шарля виїхати з Йонвіля, Оме наполягає на оперуванні ступні Іполита (за тих часів на таку операцію міг зважитися лише відчайдушний лікар), сподіваючись привернути увагу мешканців міста також до себе. Проте операція закінчилася нещастям: конюхові ампутували ногу аж до стегна.

3-тя група. **Леон Дюпюї.** Леон — другий коханець Емми, повна протилежність попередньому. Цей юнак приваблював її своєю чистотою, недосвідченістю у сердечних справах. Ось хто обожнюватиме її — це винагорода за всі страждання. Із Леоном вона ніби цілком утілила свою мрію. Проте це щастя — лише видимість. Потоваришувавши з Еммою, Леон справляє враження найкращої пари для неї: він поділяє її романтичні погляди та зневагу до повсякденного життя, узагалі обожнює Емму. За кілька років після його від'їзду до Парижа вони знову зустрічаються: відтепер починається їхнє пристрасне кохання. Дуже палкі спочатку стосунки згодом згасають: реальність підготувала черговий нищівний удар для Емми, цього разу смертельний.

Леон розчаровується в Еммі, особливо тоді, коли залицяння й догоджання починають заважати його роботі. Коли вона вперше прийшла до нього на роботу, він приємно здивований та одразу залишає роботу заради неї. За деякий час його відсутність на робочому місці призводить до напружених стосунків зі співробітниками й позначається на його результатах. Хтось надсилає його матері листа, у якому повідомляється про те, що її син любиться із заміжною жінкою. Мати Леона наполягає на тому, щоб він розірвав свої стосунки з Еммою. Він так і робить, хоча й неохоче. Леон виявився слабкою людиною: йому пообіцяли підвищення по службі за умови, що він ніколи більше не побачиться з коханкою — і Леон погодився.

Коли Емма потрапляє у скрутне фінансове становище, то намагається умовити Леона вкрати гроші в конторі його наймача. Ось тоді Леон насправді дуже лякається. Він відмовляється від своїх зобов'язань коханця та зникає з життя Емми.

4-та група. **Родольф Буланже де Ла Юшетт.** Родольф — це заможний місцевий поміщик, який зваблює Емму. Саме з ним розчарована Емма зраджує Шарлю — спочатку в уяві, а потім у реальності. Вона сподівалася, що хоча б коханець справдить її мрії, але знову помилилася. Родольф — егоїстичний самець, для якого жінки — це розвага. Емма стає ще однією ланкою у довгому ланцюзі його коханок. Хоча спочатку Родольф захоплений Еммою, проте його почуття до неї несправжні. У коханні Родольфа не було нічого романтичного, а лише пошук тілесних насолод. Емма не відчувала фальші у його словах. Відраза до Шарля штовхнула її в обійми цього цинічного донжуана. Від нього вона чекала широких жестів, але її обранець — зовсім не та людина, якою вона його уявляла; зрештою наслідком її чергового розчарування став нервовий зрив.

Коли становище Емми дедалі ускладнюється, Родольф утрачає інтерес до неї та нервує через те, що Емма поводить себе необачно. Він припиняє свої стосунки з Еммою, але не раніше, ніж стається випадок із листами й подарунками від попередніх коханок, кожна з яких вимагає від Родольфа або кохання, або грошей.

Почуття Родольфа до Емми згасають, проте він не відмовляється від її цінних подарунків, хоча розуміє, що вона не може дозволити їх собі. Емма дарує Родольфові такі подарунки, які, на її думку, мала б дарувати коханка такого аристократа, як віконт. Зі свого боку Родольф дарує Еммі менш цінні подарунки, хоча його фінансовий стан набагато кращий, ніж у Емми. Приймаючи її подарунки, Родольф не відчуває чимось зобов'язаним Еммі, хоча усвідомлює, що Емма в такий спосіб збільшує свою заборгованість перед Лере.

Емма благає Родольфа допомогти їй подолати фінансову кризу, удаючися до обміну «секс на гроші» з Родольфом, хоча напередодні вона відмовила в цьому іншому панові. У такий спосіб вона діє як найкорисливіша з коханок Родольфа. Через це він не вважає за потрібне допомогти Еммі, хоча має змогу врятувати Емму від кредиторів.

5-та група. **Крамар Лере.** Лихвар Лере — дуже пересічний, буденний і дрібний хижак, павук, який тихенько плів свою павутину, у якій заплуталася недосвідчена Емма. Він — лицемірний і лукавий торговець, який постійно перекоонує Емму купувати в нього у кредит та позичати у нього гроші. Лере майстерно грає з Еммою, і зрештою її заборгованість крамареві руйнує Емму фінансово та змушує її вчинити самогубство.

Лере має репутацію агресивного кредитора в Йонвілі. Якби Емма чи Шарль поцікавилися тим, хто такий Лере, або прислухалися до місцевих пересудів, то вони дізналися б про те, що Лере своїми діями вже зруйнував життя одного з мешканців міста. Єдиний друг, якому вони вірять, Оме, знає про підступність Лере, проте він не бажає повідомити подружжю Боварі про це. Тому Емма й Шарль, не розповідаючи одне одному, позичають гроші у Лере.

6-та група. **Кюре Бурнізьєн.** Священик Бурнізьєн мав би бути підтримкою для Емми. Суспільна функція духовної особи — бути наставником, напучувати та зцілювати стражденні душі, але саме до цього він здатний найменше, проте корів кюре лікує залюбки та вдало. Серед своїх парафіян він мав репутацію непоганого ветеринара. Коли Емма, переживаючи душевну

кризу, звернулася за порадою до свого духовного пастиря, він порадив їй випити води з цукром. Отже, це ще одна із гримас побуту провінції.

3. Презентація результатів роботи груп

4. Узагальнення вчителя

— Практично кожна деталь, епізод та вчинок головних героїв — своєрідні цеглинки в логічній побудові концепції роману та психологічній картині провінційного суспільства. Автор ретельно змальовує характери героїв і деталі їхнього побуту. Флобер переконливо відтворює колорит французької провінції XIX ст., показує бездушну буржуазну атмосферу. Більшість мешканців Йонвіля порядні тільки зовні, переймаються лише власною вигодою, готові домагатися її у будь-який спосіб. Наприклад, аптекар Оме, який ніби полюбляє всім допомагати, робить це насправді заради задоволення власних амбіцій. Улюблена розвага в містечку — це підглядати за сусідами та пліткувати. Психологізм Флобера у романі «Пані Боварі» межує з натуралістичним зображенням дійсності, але головним для нього є соціальний аспект. Тому це не просто замальовка життя окремої людини чи навіть цілої провінції, а широка картина існування тогочасного французького суспільства.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

Постановка й розв'язання проблемного питання (запис до зошитів)

- ▼ Розтлумачте підзаголовок «Побут провінції» роману Г. Флобера «Пані Боварі». Відповідь аргументуйте.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

1. Інтерактивний прийом «Обмін думками»

- ▼ Чи рекомендуватимете ви своїм дітям та онукам прочитати «Пані Боварі» Г. Флобера? Чому?

2. Інтерактивний прийом «Ланцюжок»

- ▼ За ланцюжком підбийте підсумки вивченого.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Дібрати цитати до характеристики Емми Боварі.